

ŞANLIURFA'KI SÜS BİTKİLERİ ÜRETİCİLERİNİN MEVCUT YAPILARI VE SEKTÖRE BAKIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A Research On The Existing Structures And Sector Perspectives Of Ornamental Plants Producers In Şanlıurfa

Doç.Dr. Mustafa Hakkı AYDOĞDU¹

Yük.Müh. Necla YILDIZOĞULLARI²

Cite As: Aydoğdu, M.H. & Yıldızoğulları, N. (2021). "Şanlıurfa'ki Süs Bitkileri Üreticilerinin Mevcut Yapıları Ve Sektöre Bakışları Üzerine Bir Araştırma", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, (e-ISSN:2587-2168), Vol:7, Issue:28; pp:313-321

ÖZET

Hızlı nüfus artışı ve kentleşme nedeniyle insanların doğaya olan özlemi de artmış ve yaşadıkları mekânlarda, daha fazla süs bitkilerine, çiçeklere ve saksıda yetişen bitkilere önem vermeye başlamışlardır. Şanlıurfa, endemik türleri ve mevsimsel özellikleri nedeniyle süs bitkisi yetiştiriciliği açısından yüksek potansiyele sahiptir. Karaali bölgesindeki jeotermal alanlarda süs bitkisi üretimi yapılmakta olup, yurtiçi ve yurt dışına satışa sunulmaktadır. Bu çalışmanın amacı Şanlıurfa'da ki süs bitkisi üreticilerinin mevcut yapılarının incelenmesi, sorunların ve beklentilerin tespit edilerek öneriler sunulmasıdır. Bu amaçla Şanlıurfa'da yer alan 16 süs bitkisi üreticisi ile 2020 yılında, tam sayım kapsamında anket yoluyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre işletme sahibiyle birlikte ortalama çalışan kişi sayısı 3.94 kişi, ortalama arazi büyüklüğü 35.72 dekar ve ortalama yıllık net gelir ise 48.4 Bin TL/yıl olarak hesaplanmıştır. Üreticiler, üretim miktarlarını piyasa fiyatlarına bağlı olarak oluşan karlılığa göre belirlemektedirler. Üretimde karşılaşılan en önemli sorun %84 ile ilaçlı mücadele, bakım, yetiştirme ve aşının tutmaması iken, üretim çeşitleri ve yönteminin seçilmesinde en etkili faktör ise %80 ile üreticinin tecrübesi olmaktadır. Üreticilere göre bu sektörün en önemli problemi %80 ile üretim zorluğudur. Üreticiler ürünlerini en çok %87.5 ile fidanlıkta ve %56.25 toptan pazarlarken, %18.75'i ürünlerini etiketlemekte ve kendi markaları ile satmaktadırlar. Katılımcıların tamamı üretici olmaktan memnundur. Üreticilerin örgütlü bir yapıya ve etkin bir tarımsal yayım faaliyetlerine ihtiyaçları vardır. Bunların olması süs bitkileri sektörünün Şanlıurfa'da daha da yaygınlaşmasına sebep olacaktır. Bu durum hem il, hem bölge ve hem de ulusal ekonomiye üretim, gelir, kırsal kalkınma, istihdam ve dış ticaret açısından olumlu katkı sağlayacaktır. Bu çalışma Şanlıurfa'da bu kapsamda yapılan ilk araştırmadır.

Anahtar Kelimeler: Süs Bitkileri, Mevcut Durum, Üretici Sorunları, Üretici Bakışları, Şanlıurfa.

ABSTRACT

Due to rapid population growth and urbanization, people's longing for nature has increased and they have started to give importance to more ornamental plants, flowers, and plants grown in pots in the places they live. Şanlıurfa has a high potential for ornamental plant cultivation due to its endemic species and seasonal characteristics. Ornamental plants are produced in the geothermal areas in the Karaali region and they are offered for sale at home and abroad. The purpose of this study is to examine the existing structures of ornamental plant producers in Şanlıurfa, identify problems and expectations, and offer suggestions. For this purpose, face-to-face interviews were conducted with 16 ornamental plant producers in Şanlıurfa in 2020 within the scope of full counting. According to the results, the average number of people working with the business owner was 3.94 people, the average land size was 35.72 decares and the average annual net income was 48.4 thousand TL/year. Producers determine their production quantities according to profitability based on market prices. While the most important problem encountered in production is pesticide struggle, maintenance, breeding, and vaccine failure with 84%, the most effective factor in the selection of product types and methods is the experience of the producers with 80%. According to the producers, the most important problem of this sector is the production difficulty with 80%. While the producers market their products mostly in the nursery with 87.5% and 56.25% in wholesale, 18.75% of them label their products and sell them with their brands. All participants are happy to be producers. Producers need an organized structure and effective agricultural extension activities. The existence of these will cause the ornamental plants' sector to become more widespread in Şanlıurfa. This situation will contribute positively to the province, region, and national economy in terms of production, income, rural development, employment, and foreign trade. This study is the first research conducted in this context in Şanlıurfa.

Key words: Ornamental Plants, Current Situation, Producer Problems, Producer Views, Şanlıurfa.

1. GİRİŞ

Küresel olarak yaşanan hızlı nüfus artışları ve kentleşmeye bağlı olarak bireylerin doğaya olan özlemi de artmaya başlamıştır. Bundan dolayı da bireyler yaşadıkları mekânlarda, iç ve dış mekân süs bitkilerine, çiçeklere ve saksıda yetişen bitkilere daha fazla yer vermeye başlamışlardır (Gençer, 2014). Dünya'da süs bitkisi sektörünün gelişimine ve önemine bağlı olarak, Türkiye'de de, artan talep doğrultusunda, süs bitkileri yetiştiriciliğine olan ilgi ve önem de artmıştır. Türkiye, oldukça fazla farklı çeşitlere ait endemik ve süs bitkileri için uygun ekolojik yapıya, topraklara ve iklim koşullarına sahiptir. Özel olarak yetiştirilen süs

¹ Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa/Türkiye

0000-0002-4945-5239

² Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa/Türkiye

0000-0001-9372-9068

bitkilerinin yanında, doğal koşullarda kendiliğinden yetişen birçok bitki türünün de kültüre alınarak süs bitkisi olarak üretiminin yapılabilmesi mümkündür. Türkiye bitki çeşitliliği açısından Avrupa'dan daha zengin olup, ayrıca %34'lük endemizm oranı ile de dünyada önemli bir konuma sahiptir (Akduman Hoşer, 2014). Endemizm, bulunduğu bölgenin ekolojik şartlarından dolayı sadece orada yetişebilen, dünyanın başka yerlerinde yetişebilme olasılığı olmayan, bulunduğu yöreye özgü tür olarak bilinmektedir (Wikipedia, 2021). Türkiye bu doğal çeşitliliği ve zenginliğinden dolayı, oldukça farklı süs bitkileri ve gruplarının yetiştirilmesine imkân sağlamaktadır (Akduman Hoşer, 2014). Türkiye'de yetiştirilme kolaylığı açısından daha çok dış mekân ve iç mekân süs bitkileri, kesme çiçekler ve saksı çiçeklerinin yetiştiriciliği yapılmaktadır (Çiçekdemir, 2010). Diğer taraftan Türkiye süs bitkileri açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına karşın, bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar ise yeterince yaygın değildir (Akduman Hoşer, 2014).

Ege Bölgesinde üretilen süs bitkileri üretimi genellikle iç pazara yöneliktir. Türkiye'de süs bitkileri üretimi ağırlıklı olarak kesme çiçek, dış ve iç mekân bitkileri ile çiçek soğanlarından oluşmaktadır. Türkiye'de kesme çiçek üretimi çoğunlukla Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde yer alan mikro klima özelliğine sahip kısımlarda yapılmaktadır. Ayrıca ülkemizde kıyı bölgelerinin iç kısımlarında yer alan yaylalarda ise yaz aylarında çoğunlukla karanfil üretimi yapılmaktadır (Gençer, 2014). Diğer taraftan dış pazara yönelik olarak yapılan tanıtımlar Türkiye'nin kesme çiçek ihracatında artışlar sağlamıştır (Çiçekdemir, 2010). Türkiye'de seracılık genellikle kıyı bölgelerinde gelişme göstermiş, Antalya bölgesinde çoğunluğu seralarda olmak üzere, ihracata yönelik üretim yapılmaktadır. Türkiye'de Yalova, İstanbul, Bursa, Sakarya, Adana ve Osmaniye illeri iç ve dış mekân bitkileri üretiminde önemli bir yere sahiptir (Onay, 2008). Son dönemlerde özellikle dış mekân süs bitkilerine olan talebin artması, nüfus yoğunluğu, yüksek fiyat ve pazara yakınlık gibi nedenlerle, büyük şehirlere yakın alanlarda, süs bitkileri yetiştiriciliğine dayalı, yeni bir tarım sektörü gelişmeye başlamıştır (Özkan, 2009). Zamana ve talebe bağlı olarak süs bitkisi yetiştiriciliği, üretim miktarları ve çeşitlerinde yıllara bağlı bir dalgalanma göstermekle birlikte, diğer illerde de yaygınlaşmaya başlamıştır. Türkiye'de 2014 ile 2019 yılları arasındaki süs bitkisi üretim miktarları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Türkiye 2014-2019 Yılları Arasındaki Süs Bitkileri Üretim Miktarları (Adet)

Yıllar	İç Mekân	Dış Mekân	Kesme Çiçek	Çiçek Soğanı	Toplam
2014	41 448 776	456 026 600	1 553 025 200	30 059 530	2 080 560 106
2015	40 810 719	451 142 538	1 555 300 960	27 200 330	2 074 454 547
2016	38 150 927	412 227 915	1 513 712 547	25 337 330	1 989 428 719
2017	56 049 000	490 559 000	1.050 584 000	21 833 000	1 619 025 000
2018	60 150 000	507 183 000	1 055 784 000	88 657 000	1 711 774 000
2019	51 669 029	510 558 039	1 093 333 943	62 537 229	1 718 098 240
Toplam	288 278 451	2 827 697 092	7 821 740 650	255 624 419	11 193 340 612

Kaynak: Kıymaz Kıvraklar, 2017., SÜSBİR, 2020., TUIK, 2021.

Türkiye'nin 2014-2019 yılları arasındaki ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesi Tablo 2'de yer almaktadır. Tablo 2 verilerine göre dış ticaret dengesi açısından 2016 yılına kadar, tohum ve fide ihtiyacının karşılanması gibi sebeplerden dolayı, ithalatçı görünümüne sahip olan Türkiye, 2017 yılından itibaren ise, ağırlıklı olarak dış mekân süs bitkileri ve kesme çiçekler nedeniyle, ihracatçıdır. Anılan dönem içinde hem ihracat ve hem de ithalat dalgalı, artan ve azalan bir seyir izlemiştir. Anılan dönemin yıllık ortalama ihracatı 217 212 bin USD, ithalatı 74 647 bin USD ve dış ticaret dengesi ise 142 565 bin USD olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Canlı Ağaçlar ve Diğer Bitkiler, Yumrular, Kökler ve Benzerleri, Kesme Çiçekler ve Süs Yaprakları İthalat-İhracat ve Dış Ticaret Rakamları (Bin USD)

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İhracat	82 969	77 429	81 614	855 124	99 295	106 840
İthalat	92 890	81 385	87 244	83 018	60 491	42 856
Dış Ticaret Dengesi	-9 921	-3 956	-5 630	772 106	38 804	63 984

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2016.,Akt. Kıymaz Kıvraklar, 2017., SÜSBİR, 2020., TUIK, 2021.

Türkiye süs bitkileri ihracatında, 2003 yılında dünyada 24. sırada iken, 2015 yılında 5. Sırada ve 2018 yılında ise 25. sırada yer almaktadır (Çiçekdemir, 2010; Kıymaz Kıvraklar, 2017; SÜSBİR, 2020). Türkiye'de üretilen süs bitkilerinin anaç materyalleri olan tohumlar, fideler ve fidanlar ilk yıllarda çoğunlukla ithalat yoluyla karşılanarak çoğaltılmakta (Cebeci, 2010) iken, yıllara bağlı olarak ithalat miktarlarında azalmalar yaşanmıştır. Dünya genelinde, süs bitkisi sektöründe olduğu gibi dış mekân süs bitkileri grubunda Türkiye'nin ihracatı yıllara bağlı olarak artış göstermiş olup, iğne yapraklı ve çok yıllık bitki ihracatında dünyada üçüncü sıraya yükselmiştir (Kıymaz Kıvraklar, 2017). Türkiye'nin süs bitkileri üretiminin en fazla yapıldığı iller sırasıyla İzmir, Sakarya, Antalya, Yalova ve Bursa iken (Yılmaz, 2019) ihracatın en fazla yapıldığı iller ise sırasıyla, Antalya, İstanbul, Yalova ve İzmir'dir (Kıymaz Kıvraklar,

2017). Marmara (İstanbul ve Yalova) ve Ege Bölgesinde (İzmir ve Aydın) yapılan kesme çiçek üretimi genellikle iç pazara yönelik iken, Antalya bölgesinde ise çoğunluğu seralarda olmak üzere yüksek kaliteli ve ihracata yönelik üretim yapılmaktadır (Yılmaz, 2019). Türkiye'den yaklaşık 50 ülkeye süs bitkileri ihracatı yapılmakta olup, İngiltere, Hollanda, Almanya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna en önemli pazar konumundadırlar. Süs bitkileri ihracatının %58'ini kesme çiçekler, %19'unu canlı bitkiler (iç ve dış mekân bitkileri), %16'sını yosunlar ve ağaç dalları ve %7'sini ise çiçek soğanları oluşturmaktadır (Yılmaz, 2019).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), bölgenin sahip olduğu su ve toprak kaynaklarına dayalı entegre ve çok sektörlü bir bölge kalkınma projesi olup (Aydogdu, 2019), Şanlıurfa bu kapsamda yer alan, tarımsal üretim potansiyeli açısından en önemli ildir (Sevinç et al., 2019; Aydogdu and Kaya, 2020). Diğer taraftan Şanlıurfa, sahip olduğu tarihi ve turistik değerlerin yanı sıra doğal yapısıyla da tabiat turizmi açısından da önemli bir ildir (Mancı ve Aydoğdu, 2014; 2015). Şanlıurfa, mevsimsel özellikler nedeniyle süs bitkisi yetiştiriciliği açısından yüksek potansiyele sahiptir. Sıcak iklim koşullarına dayanıklı olan, bölgeye has çeşitler olduğu gibi Karaali bölgesindeki jeotermal alanlarda ve seralarda üretiminin yapılması mümkündür. Hâlihazırda Karaali bölgesinde yer alan seralarında 50 çeşit süs bitkisi üretilmekte olup, yurtiçi ve yurt dışı satışları yapılmaktadır (Yıldızoğulları, 2020). Başta Hollanda, Almanya ve İngiltere olmak üzere, ağırlıklı olarak Avrupa Birliği ülkelerine ihraç edilmektedir. Ayrıca, Dünya'da sadece Şanlıurfa'da yetişen endemik süs bitkileri de vardır. Peygamber çiçeği, Mezopotamya sümbülü, Karacadağ çiğdemi, kırmızı kantaron, Halfeti'de yetişen siyah gül ve Birecik'te yetişen baş kızan, bunlardan birkaçıdır (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2006).

Bu çalışmanın amacı Şanlıurfa'da ki süs bitkisi üreticilerinin mevcut yapılarının incelenmesi, sorunların ve beklentilerin tespit edilerek öneriler sunulmasıdır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın temel materyali Şanlıurfa'da süs bitkisi üreticileri ile 2020 yılında anketler yoluyla yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler oluşturmaktadır. Bu amaçla Şanlıurfa'da peyzaj, fide, fidan ve süs bitkisi üreticileri ile görüşmeler yapılmıştır. Üreticiler tam sayım kapsamında değerlendirilmiş, kayıtlı 17 işletmenin 16'sı ile görüşmeler yapılmış olup, bir işletme görüşme yapmayı kabul etmemiştir. Görüşmeler gönüllü katılımçılık esasına dayalı anket yoluyla yapılmıştır. Anketinde 38 genel tanıtıcı ve 13 maddeli Likert ölçeği sorular kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde üreticilerin sahip olduğu imkânlar, kullandıkları arazi, kredi kullanma durumları gibi birçok türde işleri ile ilgili geniş bilgi verecek tanıtıcı sorular sorulmuştur. Ankette 5'li Likert tipi ölçek ile kesinlikle katılıyorum-kesinlikle katılmıyorum arasında tercih etmeleri istenmiştir. Likert ölçeğinde temel yaklaşım kişilere araştırılan konuyla ilgili yargıların verilmesi ve bu yargılar üzerinde yoğunlaşmanın bulunması esasına dayalıdır. Likert ölçeklerinde güvenilirlik yüksek olup, genel olarak 0.85 güvenilirlik katsayısı kabul görür (Aydogdu et al., 2015). Anketlerden elde edilen veriler bir kot planına dayalı olarak Excel e aktarılmış olup, daha sonra da değerlendirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1. Üreticilere Ait Demografik Veriler

Ankete katılan üreticilere ait demografik özellikler Tablo 3'de yer almaktadır. Üreticilerin tamamı erkek olup, %87.5'i evli ve %31.25'i ilkökul mezundur. Katılımcıların en genci 23, en yaşlısı 59 yaşında olup, yaş ortalaması 40.5 yıl olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların bu sektörde üretici olarak çalışma yılı ortalaması 14.56 yıl olarak bulunmuş olup, en azı bir yıl, en fazlası ise 25 yıldır üretici olarak çalışmaktadır. Şanlıurfa'da tarımsal üretim konularında yapılan çeşitli araştırmalarda katılımcıların %90'ının evli (Aydogdu and Yenigün, 2016a), %47.7'sinin ilkökul mezunu (Parlakçı Doğan et al., 2020), yaş ortalamalarının 46.3 yıl (Aydogdu and Yenigün, 2016b) ve çiftçilik tecrübelerinin ise 21.2 yıl (Aydogdu, 2017) olduğu belirlenmiştir. Daha önceki araştırmalar ile bu araştırmadan elde edilen verilerde ki temel farklılıklar yaş, eğitim seviyesi ve tecrübe de ortaya çıkmaktadır. Süs bitkisi yetiştiriciliği daha yeni bir üretim alanı ve daha fazla bilgi gerektirdiği için elde edilen sonuçlar ve karşılaştırmalar tutarlıdır.

Tablo 3. Üreticilerin demografik özellikleri

Faktör	Sayı	Yüzde	Faktör	Sayı	Yüzde
Cinsiyet			Eğitim durumu		
Erkek	16	100.00	Okur-yazar	1	6.25
Kadın	0	0.00	İlkokul	5	31.25
Medeni durumu			Ortaokul	4	25.00
Bekâr	2	12.50	Lise	2	12.50
Evli	14	87.50	Yüksekokul	4	25.00

3.2. Üreticilik Tercihleri, Koşulları ve Ekonomik Durum

Katılımcılardan alınan cevaplar Tablo 4’de verilmiştir. Buna göre, %25’i daha fazla gelir elde ettikleri için üreticilik yaptıkları, %30’u ortaklık arazide, %68.75 oranında en fazla meyve veren ağaçlar, %43.75’i tatmin edici düzeyde yeterli gelir ve %12.5’i ise üretim esnasında kredi kullandığını beyan etmiştir.

Tablo 4. Üreticilerin Üretim Tercihleri ve Koşulları

Faktör	Sayı	%	Faktör	Sayı	%
Bu işi yapma nedeni			En çok üretilen çeşit		
Başka iş yok	1	6.25	Meyve ağaçları	11	68.75
Geliri fazla	4	25.00	Süs bitkileri	2	12.50
Yapabileceğim bir iş	3	18.75	Peyzaj amaçlı ağaç-çalı türü bitkiler	2	12.50
Aile mesleği	2	12.50	Bunlarda birkaçı	1	6.25
Diğer ve bunlardan bir kaç	6	56.25	İş gücü kaynağı	Sayı	%
Arazinin kullanım durumu	Sayı	%	Aile içi ücretsiz işçiler	10	62.50
Mülk arazi (kendisi)	4	25.00	Ücretli işçi	2	12.50
Kiralan arazi	4	25.00	Her ikisi de	4	25.00
Ortaklık arazi	5	30.00	Suriyeli işçi çalıştırıyor mu?	Sayı	%
Bunlardan birkaçı	3	20.00	Hayır	15	93.75
Yeteri para kazanma durumu	Sayı	%	Evet	1	6.25
Hayır	0	0.00	İşle ilgili herhangi bir kursa katılma durumu	Sayı	%
Evet	7	43.75	Hayır	12	75.00
İdare eder, geçimimizi sağlıyor	9	56.25	Evet	4	25.00
Yıllık üretim planı yapıyor mu?	Sayı	%	Üretim için kredi kullanma durumu	Sayı	%
Hayır	9	55.25	Hayır	11	68.75
Evet	7	44.75	Evet	2	12.50
			Zaman zaman	3	18.75

Çalışmaya katılan üreticilerin, kendileri dışında, çalışan personel sayısı, üretim alanları ve yıllık ortalama net gelirleri Tablo 5’de yer almaktadır. Anket katılımcısıyla beraber dekara ortalama kişi başı istihdam oranı 0.11 kişi olup, dekara ortalama yıllık net gelir ise 1354.4 TL olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar diğer bitkisel üretim değerlerine göre oldukça yüksektir.

Tablo 5. Üreticilerin Çalıştırılan Personel Sayısı, Kullanılan Arazi ve Gelir Miktarı

	Ortalama	Minimum	Maksimum
Çalışan personel sayısı	2.94	0	8
Üretim yapılan arazi miktarı (dekar)	35.72	10	250
Bu işten elde edilen yıllık ortalama net gelir (Bin TL)	48.38	10	300

Ankete katılan üreticilerin her yıl ne kadar yetiştireceğine karar verirken etkili olan faktörlerin neler olduğu, üretim tekniği ile ilgili sorunlardan en çok hangisiyle karşılaştıkları, hangi çeşitleri üreteceklerine nasıl karar verdikleri ve sektörün en önemli problemlerinin neler olduğu incelenmiştir. Bu maksatla üreticilere önceden belirlenen sekiz ifade verilerek, katılımcılardan bunların en önemlisine sekiz vererek bire doğru sıralamaları istenmiştir. Daha sonra tüm cevapların ortalaması alınarak en önemliden, en önemsizine doğru sıralamalar oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Sonuçlara göre üretim miktarları piyasa fiyatlarına bağlı olarak oluşan karlılığın 6.18/8 ortalama ve %77 ile en önemli faktör olduğu belirlenmiştir. Bu durum genel ekonomi kuralları ile uyumlu olup, klasik yaklaşımlarda işletmelerin amacı kar elde etmektir (Çağlar ve Kılıç, 2005). Bu faktörü arazi durumu, piyasa talebi ve anaç takip etmiş olup, en önemsiz faktör ise %40 ile tarımsal desteklemeler olmuştur. 2020 yılı süsü bitkileri üretiminin tarımsal desteklenmesi kapsamında küçük işletmeler için beş dekar ve altında olanlara 100 TL/dekar kamusal destekleme yapılmıştır. Aynı dönemde kütlü pamuk için mazot ve gübre desteği olarak 66 TL/dekar ve ayrıca 110 Krş./kg da fark ödemesi desteği yapılmıştır (TARYAT, 2020). Tarla bitkilerine verilen destek ile kıyaslandığında, süs bitkilerine verilen destek miktarı oldukça yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı tarımsal desteklemeler üreticiler için cazip bir durum oluşturmamaktadır. Diğer taraftan Şanlıurfa’da yapılan araştırmada çiftçiler ekecekleri ürünü tarımsal destek oranına bağlı olarak seçtikleri belirlenmiştir (Sevinç et al., 2019).

Katılımcılara göre üretimde karşılaşılan en önemli sorun %84 ile ilaçlı mücadele, bakım ve yetiştirme, aşının tutmaması olduğu belirtilmiş olup, bunu sırasıyla, %71 ile iklim ve mevsim koşulları ve %70 ile de sulama imkânı takip etmiştir. En önemsiz sorunun ise %44 ile anaç temini olduğu belirtilmiştir. Neyin ve nasıl üretilmesinin belirlenmesinde en önemli faktörün %80 ile üreticinin tecrübesi olduğu beyan edilmiş olup, bunu %70 ile girdi ve üretim maliyetleri ve %63 ile de kamu kurum ve kuruluşlarındaki uzmanların tavsiyesine göre yapıldığı belirtilmiştir. En önemsiz faktörün ise %49 ile tanıdık kişiler ile diğer üreticilerin

tavsiyesine göre yapıldığı beyan edilmiştir. Ankete katılan üreticilere göre süs bitkileri sektörünün en önemli sorunu olarak sırasıyla %77 ile üretim zorluğu, %71 ile pazar ve pazarlama sorunu ve %66 ile üretici birliğinin ya da kooperatifinin olmaması şeklinde beyan edilmiştir. Özellikle üretici birliği veya kooperatif sonucu manidardır. Çiftçilerin daha iyi bir gelir elde edebilmesi için örgütlü yapı gerekli olup, bu durum maalesef hem ülkemizde ve hem de araştırma sahasında fazlaca gelişmemiştir (Sevinç, 2021). Üreticiler en az önemli sorun olarak da %39 ile teknik bilgiye ulaşamama sorununu belirtmişlerdir.

Tablo 6. Üreticilerin Alanları ile Konularda Verilen Faktörlere Önem Derecesine Göre Katılma Durumları

Üretim ile ilgili verilen ifadeler	Ortalama	Önem Yüzdesi
Yıllık üretim miktarının belirlenmesinde etkili olan faktörler		
Piyasa fiyatları ve karlılık durumu	6,18	77
Arazi durumu	5,72	72
Piyasa talebi durumu	5,45	68
Anaç durumu	5,09	64
Finansman durumu	4,81	60
İşgücü durumu	3,72	47
Tarımsal destek durumu ve miktarı	3,18	40
Üretimde karşılaşılan en önemli sorunlar		
İlaçlı mücadele, bakım ve yetiştirme, aşımın tutmaması vb.	6,70	84
İklim ve mevsim koşulları	5,70	71
Sulama imkânı	5,60	70
Kalem temini	3,70	46
Teknik bilgi eksikliği	3,60	45
Kalifiye işgücü yetersizliği	3,60	45
Anaç temini	3,50	44
Üretim çeşitleri ve yönteminin seçilmesinde en etkili faktörler		
Kendi tecrübesine göre	6,40	80
Girdi ve üretim maliyetlerine göre	5,60	70
Kamu kurum ve kuruluşlarındaki uzmanların tavsiyesine göre	5,00	63
Aracı ve satıcıların tavsiyesi ve taleplerine göre	4,70	59
Üretim yapılan yerin özelliklerine göre	4,20	53
İşletmenin finansal yapısı ve nakit durumuna göre	4,10	51
Tanıdık kişiler ve diğer üreticilerin tavsiyesine göre	3,90	49
Bu sektörün en önemli problemleri nelerdir		
Üretim zorluğu	6,13	77
Pazar ve pazarlama sorunu	5,68	71
Üretici birliği/kooperatiflerinin olmaması	5,25	66
Yeteri kadar kazanç olmaması-fiyatlar	5,18	65
İklim ve mevsim şartları	4,50	56
Kalifiye eleman sorunu	3,56	45
Teknik bilgiye ulaşma sorunu	3,13	39

Üreticilerin ürünlerini en çok hangi şekilde pazarladıkları, pazarlama şekilleri, satış şekli, ürünlerini etiketleme durumu, nereye satış yapıldığı, ihracat ve pazar bulma, ürün satış durumu, satış fiyatları belirleme ve pazarlamada yardım alıp almadığı gibi konular araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7'de yer almaktadır.

Katılımcılara ürünlerini en çok nasıl veya nerede pazarladıkları sorulmuştur. Katılımcıların %81.25'i fidanlıkta, pazar yerinde, ihale yoluyla ve bunlardan birkaçıyla yaptığını ifade edenlerin oranı ise her biri için %6.25 olarak belirlenmiştir. Üreticilerin ürünlerini pazarlama şeklinin nasıl olduğu incelendiğinde %56.25'i toptan, %18.75'i perakende satış ve %25'i her ikisi de demiştir. Ürünlerin en fazla satış şekli nasıldır şeklindeki bir soruya ise katılımcıların %93.75'i peşin ve %6.25'i hem peşin hem de vadeli şeklinde cevap vermiştir. Ürünleriniz etiketleniyor mu veya markanız var mı sorusuna ise katılımcıların %18.75'i evet ve %81.25'i ise hayır cevabı vermiştir. Üreticilerin en çok satışlarını %43.75 ile Şanlıurfa içinde ve %56.25 ile de civar illere ve bölgelere yapmaktadırlar. Katılımcıların %18.75'i şeklinde ihracatçılara satış yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %12.5'i pazar bulmada zorlanırken, %87.5'i ise pazar sorunu yaşamamaktadır.

Tablo 7. Üreticilerin Ürünlerini Pazarlama Bilgileri

Pazarlama ile ilgili verilen ifadeler	Sayı	%
Üreticiler ürünlerini en çok nerede pazarlıyor		
Fidanlıkta	14	87.50
Pazar yerinde	1	6.25
Bunlardan birkaçı	1	6.25
Ürünlerini pazarlama şekli nasıldır?		
Toptan	9	56.25

Perakende satış	3	18.75
Her ikisi de	4	25.00
Ürünlerin en fazla satış şekli nasıldır?		
Peşin	15	93.75
Peşin ve Vadeli	1	6.25
Ürünler etiketleniyor mu? /Markanız var mı?		
Evet	3	18.75
Hayır	13	81.25
En çok satışlarınız nereye olur?		
İl içi satışlar	7	43.75
Civar iller ve Bölge	9	56.25
Pazar bulmada zorlanıyor musunuz?		
Evet	2	12.50
Hayır	14	87.50
Ürün satış fiyatları nasıl belirleniyor?		
Maliyetine göre biz belirliyoruz	6	37.50
Piyasa şartları belirliyor	8	50.00
Satıcı-alıcı anlaşmasına göre belirleniyor	1	6.25
İhale şartları belirliyor	1	6.25
Satış fiyatlarından memnun musunuz?		
Evet	6	37.25
Hayır	2	12.50
İdare eder-Normal	8	50.00
Ürünlerinizin tamamını satabiliyor musunuz?		
Evet	12	75.00
Hayır	4	25.00
Herhangi bir kooperatife üye misiniz?		
Evet	1	6.25
Hayır	15	93.75
Sektörü, gelişmeleri, piyasa durumu vb. takip ediyorum		
Evet	8	50.00
Hayır	2	12.50
Ara sıra, bazen, düzenli değil	6	37.50
Üretici olmaktan memnun musunuz?		
Hayır	0	0.00
Evet	16	100.00

Üreticilere ürün satış fiyatları nasıl belirledikleri sorulmuştur. Verilen cevaplara göre %37.5'i maliyete göre kendileri belirlediklerini, %50'si piyasa şartlarına göre belirlendiğini ve satıcı-alıcı anlaşması ile ihale şartlarına göre belirlendiğini söyleyenlerin oranı ise her ikisi içinde %6.25'dir. Katılımcıları %37.5'i satış fiyatlarından memnun iken, %12.5'i ise memnun değildir, %50'si ise idare eder-normal gelir getiren satış fiyatı olduğunu belirtmiştir. Ankete katılan üreticilerin %75'i üretmiş oldukları tüm ürünleri satarken, %25'i ise tamamını satamadıklarını belirtmiştir. Üreticilerin sadece %6.25'i bir üretici kooperatifine üye iken, diğerleri ise üye değildir. Bu sonuç manidardır. Bu durum araştırma sahasında oldukça yaygın olup, üreticilerin büyük bir kısmı çeşitli sebeplere dayalı olarak kooperatiflere ve örgütlü yapılara üye değildirler (Aydoğdu et al., 2021). Üreticilerin %50'si sektörde ortaya çıkan yeni gelişmeleri üretim, pazarlama, piyasa durumu vb. takip ederken, %37.5'i ara sıra, bazen ve düzenli olarak değil, %12.5'i ise hiç takip etmediklerini belirtmişlerdir. Üreticilerin tamamı süs bitkisi üretiminin yanı sıra meyve fidanları da üretmektedir. Üretici olmaktan memnun musunuz şeklindeki soruya katılımcıların tümü evet demiştir.

Bu çalışmaya dâhil olan üreticilerin sektöre genel bakışlarını belirlemek için verilen ifadelerle katılma derecelerini göstermeleri istenmiştir. Üreticiler tarafından verilen her ifade için (5) Kesinlikle Katılıyorum (4) Katılıyorum (3) Bilmiyorum (2) Katılmıyorum (1) Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde puanlama yapılmıştır. Verilen ifadeler ve ortalama katılım dereceleri Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Üreticilerin Sektöre Genel Bakışları

Sektöre Genel Bakış İfadeleri	Ortalama
Süs bitkisi ve çiçek üretimi çok pahalıdır	3,40
Özel günler satışlarımızı olumlu etkilemektedir	3,63
Tüm süs bitkisi ve çiçek türleri yetiştiriciliği için gerekli malzemeleri bulmakta zorlanıyoruz	3,50
Hastanelerde süs bitkisi ve çiçek yasağı yanlış bir uygulamadır	3,06
Cenazelere çiçek göndermek yerine bağış yapmak yanlıştır	2,90
Süpermarketlerde çiçek satışı yasaklanmalıdır	3,26
Çiçekçi, çiçek yetiştirme ve bakım konusunda eğitilmiş olmalıdır	2,75
Şehrimizde çiçek alma alışkanlığı yoktur	3,06

Müşteri satın alacağı çiçek türüne karar vermiş olarak gelir	3,00
Müşteri satın alacağı çiçeği fiyatına göre seçmektedir	3,00
Müşteriler fiyatları genelde pahalı bulmaktadır	2,68
Tüm süs bitkisi ve çiçek üreticileri bir meslek örgütü çatısı altında bulunmalıdır	2,68
Süs bitkilerinin üretimi zordur	3,33

Tablo 8 sonuçlarına göre en yüksek katılım gösterilen ilk üç ifade, 3.63/5 ortalama ve %72.6 ile özel günler satışları olumlu etkilemektedir, 3.5/5 ortalama ve %70 ile tüm süs bitkisi ve çiçek türleri yetiştiriciliği için gerekli malzemeleri bulmakta zorlanıyoruz ve 3.40/5 ortalama ve %68 ile süs bitkisi ve çiçek üretimi çok pahalı ifadeleri olmuştur. En az katılım gösterilen son üç ifade ise sırasıyla 2.68/5 ortalama ve %53.6 ile tüm süs bitkisi ve çiçek üreticileri bir meslek örgütü çatısı altında bulunmalıdır ve müşteriler fiyatları genelde pahalı bulmaktadır ve 2.75/5 ortalama ve %55 ile çiçekçi, çiçek yetiştirme ve bakım konusunda eğitilmiş olmalıdır ifadeleri olmuştur. Özellikle meslek örgütüne ve çiçekçilik konusunda ki eğitime katılımdaki isteksizlik manidardır. Bu sonuçlar üreticilerin önceki yıllarda yaşamış oldukları deneyimlere, örgütlü yapıdan ve tarımsal yayım ve eğitim faaliyetlerinden yeterince fayda görmemelerine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma sahasında yapılan bir araştırmada, eğer çiftçiler kendilerine fayda sağlayacaklarına inandıkları bir sürdürülebilir bir gelire dayalı yayım faaliyetine karşı ödeme istekliliğine sahiptirler (Aydogdu, 2016).

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Hızlı nüfus artışı ve kentleşme nedeniyle insanların doğaya olan özlemi de artmaya başlamış ve yaşadıkları mekânlarda, daha fazla iç ve dış mekân süs bitkilerine, çiçeklere ve saksıda yetişen bitkilere yer ve önem verme eğilimi giderek artmaktadır. Şanlıurfa tarımsal üretim potansiyeli, tarihi ve turistik değerlerin yanı sıra doğal yapısıyla ve endemik türleriyle tabiat turizmi açısından da önemli bir ildir. Şanlıurfa, mevsimsel özellikler nedeniyle süs bitkisi yetiştiriciliği açısından yüksek potansiyele sahiptir. Sıcak iklim koşullarına dayanıklı olan, bölgeye has çeşitler olduğu gibi Karaali bölgesindeki jeotermal alanlarda ve seralarda süs bitkisi üretimi yapılmakta olup, yurtiçi ve yurt dışına satışa sunulmaktadır.

Üreticiler, üretim miktarlarını piyasa fiyatlarına bağlı olarak oluşan karlılığa göre, %77 oranında, belirlemektedirler. Yıllık üretim planı yapanların oranı %44.75 ve üretim için kredi kullananların oranı ise %31.25'dir. Üretimde karşılaşılan en önemli sorun %84 ile ilaçlı mücadele, bakım, yetiştirme ve aşının tutmaması iken, üretim çeşitleri ve yönteminin seçilmesinde en etkili faktör ise %80 ile üreticinin tecrübesi olmaktadır. Üreticilere göre bu sektörün en önemli problemi %80 ile üretim zorluğudur. Üreticiler ürünlerini en çok %87.5 ile fidanlıkta ve %56.25 toptan pazarlarken, %18.75'i ürünlerini etiketlemekte ve kendi markaları ile satmaktadırlar. Ürünlerinin tamamını satanların oranı %75 ve tatmin edici, yeterli gelir elde edenlerin oranı ise %87.5'dir. Üreticilerin %6.25'i kooperatife üye iken, sektörü düzenli takip edenlerin oranı ise %50'dir. Özel günler, anneler günü, sevgililer günü, babalar günü, öğretmenler günü, yılbaşı gibi günler satışları olumlu etkilemektedir. Üreticilerin en az katılım gösterdikleri sektörel sorun ise örgütlü yapı gerekliliğidir. Bu sonuç manidardır. Üreticilerin tamamı üretici olmaktan memnundur.

Üreticiler genel olarak satışlardan ve gelirlerden memnun olmakla birlikte, örgütlü bir yapıya sahip olduklarında bu gelirlerinin daha da artacağı aşikârdır. Ancak bölgenin kendine has yapısı, aşiret ve diğer hususlar nedeniyle üreticiler örgütlü yapıya üye olmak taraftarı değildirler. Bunda üreticilerin daha önceki deneyimleri, adil yönetim ile ilgili endişeler, şeffaf olunmama ve hesap sorulamama gibi nedenler, belirleyici olmaktadır. Diğer taraftan üretimde en çok karşılaşılan sorun olan mücadele, bakım, yetiştirme ve aşı ile üreticilerin kendi tecrübelerine dayalı çözüm üretmeye çalışmaları da, araştırma sahasında tarımsal yayım faaliyetlerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Üreticilerin örgütlü bir yapı ve ihtiyaçlarını gideren bir yayım faaliyetlerine sahip olmaları süs bitkileri sektörünün Şanlıurfa'da daha da yaygınlaşmasına sebep olacaktır. Bu durum hem il, hem bölge ve hem de ulusal ekonomiye üretim, gelir, kırsal kalkınma, istihdam ve dış ticaret açısından olumlu katkı sağlayacaktır. İnternet ortamında yapılan araştırmaya göre, bu çalışma Şanlıurfa'da bu kapsamda yapılan ilk araştırmadır.

Bu çalışma sorumlu yazar danışmanlığında, ikinci yazar tarafından tamamlanan "Süs Bitkileri Potansiyelinin Belirlenmesi: Şanlıurfa İli Örneği" isimli yüksek lisans tez çalışmasından faydalanılarak üretilmiştir.

KAYNAKÇA

Akduman Hoşer, S. (2014). *İzmit'teki Park ve Bahçelerde Yetiştirilen Süs Bitkileri*. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli. 372s.

- Aydogdu, M. H., & Kaya, F. (2020). Factors Affecting Consumers' Consumption of Organic Foods: A Case Study in GAP-Şanlıurfa in Turkey. *Journal of Agricultural Science and Technology, JAST*, 22(2), 347-359. URL: <http://journals.modares.ac.ir/article-23-13340-en.html>
- Aydogdu, M. H., Sevinç, M. R., & Cançelik, M. (2021). A Research on the Perceptions of Cotton Producers to Form a Producers' Union in Şanlıurfa –Turkey. *Journal of Ekonomi*, 3(1), 5-8. e-ISSN 2687-2390.
- Aydogdu, M. H., Yenigün, K., & Aydogdu, M. (2015). Factors Affecting Framers' Satisfaction from Water User Associations in the Harran Plain-GAP Region, Turkey. *Journal of Agricultural Science and Technology, JAST*, 17, 1669-1684.
- Aydogdu, M. H., Sevinç, M. R., Cançelik, M., Parlakçı Doğan, H., & Şahin, Z. (2020). Determination of Farmers' Willingness to Pay for Sustainable Agricultural Land Use in the GAP-Harran Plain of Turkey. *Land*, 9, 261, doi:10.3390/land9080261
- Aydogdu, M. H., & Yenigun, K. (2016). Willingness to Pay for Sustainable Water Usage in Harran Plain-GAP Region, Turkey. *Applied Ecology and Environmental Research*, 14(3), 147-160. DOI: http://dx.doi.org/10.15666/aeer/1403_147160
- Aydogdu, M. H. (2017). Evaluation of Farmers' Willingness to Pay for Agricultural Extension Services in GAP-Harran Plain, Turkey. *Journal of Agricultural Science and Technology, JAST*, 19(4), 785-796.
- Aydogdu, M. H. (2016). Farmers' Risk Perception and Willingness to Pay for Environment: Case Study of GAP-Sanlıurfa, Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin*, 25(12), 5449-5455.
- Aydogdu, M. H. (2019). Farmers' Attitudes to the Pricing of Natural Resources for Sustainability: GAP-Şanlıurfa Sampling of Turkey. *Water*, 11(9), 1772. <https://doi.org/10.3390/w11091772>
- Cebeci, T. (2010). *Samsun İlinde Süs Bitkileri Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerde Üretim Etkinliği, Karlılık Durumu ve Pazarlama Yapısı*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Samsun, 102s.
- Çağlar, İ., & Kılıç, S. (2005). *Pazarlama*, s. 132-144. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara. ISBN: 975-591-813-2.
- Çiçekdemir, D. (2010). *Türkiye'deki Süs Bitkileri Pazar Payının Araştırılması: Bursa İli Örneği*. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Tekirdağ, 68s.
- Gençer, B. (2014). *Dünya'da ve Türkiye'de Kesme Çiçek Sektörü Pazarlama Organizasyonları ve Tüketici Eğilimleri*. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ. 148s.
- Kıymaz Kıvraklar, M. (2017). *Dış Mekân Süs Bitkileri Üretim İşletmelerinde Maliyetleme ve Raporlama*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, Sakarya, 219s.
- Mancı, A. R., & Aydogdu, M. H. (2014). Şanlıurfa'yı Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Kültürel Miras Algılamaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 91-107. Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2409>
- Mancı, A. R., & Aydogdu, M. H. (2015). Urfa Kale'sinin Ödeme İstekliliği Yöntemi Kullanılarak Ekonomik Değerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *The Journal of Academic Social Science*, 13, 353-368. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.677>
- Onay, H. A. (2008). *Türkiye'de Süs Bitkileri Sektörünün Üretim ve Yapısal Sorunları ve Öneriler*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara. 185s.
- Özkan, İ. (2009). *Süs Bitkileri Yetiştiriciliğinde Damla Sulama Uygulamalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Tarımsal Yapılar ve Sulama Anabilim Dalı Tekirdağ 100s.
- Parlakçı Doğan, H., Aydogdu, M. H., Sevinç, M. R. & Cançelik, M. (2020). Farmers' Willingness to Pay for Services to Ensure Sustainable Agricultural Income in the GAP-Harran Plain, Sanliurfa, Turkey. *Agriculture*, 10, 152. doi:10.3390/agriculture10050152

- Sevinç, G., Aydogdu, M. H., Cançelik, M., & Sevinç, M. R. (2019). Farmers' Attitudes toward Public Support Policy for Sustainable Agriculture in GAP-Şanlıurfa, Turkey. *Sustainability*, 11(23), 6617. doi:10.3390/su11236617
- Sevinç, M. R. (2021). Farmers' perception of agricultural cooperatives: the case of Şanlıurfa, Turkey. *Ciência Rural, Santa Maria*, 51(3):e20200445, <https://doi.org/10.1590/0103-8478cr20200445>.
- SÜSBİR, (2020). Süs Bitkileri Üreticileri Alt Birliği, *Süs Bitkileri ve Mamulleri Raporu, 2020*, <http://www.susbitkileri.-org.tr/images/d/library/354b3de7-2257-4c30-b60d-998ecc546d7b.pdf>. (Erişim Tarihi: 15.04.2020).
- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, (2006). *İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planlarının Hazırlanmasına Destek Projesi, Şanlıurfa Tarım Master Planı*, s. 153, Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü, Şanlıurfa.
- TARYAT, (2020). *Destekleme Bülteni 2020 - Tarım ve Orman Bakanlığı*, <https://www.tarimorman.gov.tr> › TARYAT › Belgeler (Erişim Tarihi: 11.03.2021).
- TUİK, (2021). Türkiye İstatistik Kurumu, *Süs Bitkileri Ekim Alanları ve Üretim miktarları* <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021).
- Wikipedia, (2021). *Endemizim Nedir?* <https://tr.wikipedia.org/wiki/Endemizim> (Erişim Tarihi: 05.03.2021).
- Yıldızoğulları, N. (2020). *Süs Bitkileri Potansiyelinin Belirlenmesi: Şanlıurfa İli Örneği*, Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa.
- Yılmaz, İ. (2019). Süs Bitkileri ve Mamulleri Sektör Raporu. Süs Bitkileri ve Mamulleri İhracatçılar Birliği. <http://www.susbitkileri.org.tr/images/d/library/ea42e662-b5f3-4b88-a02d-219ca8567b80.pdf> (Erişim Tarihi: 21.03.2021).